

ESP KURLARIDA KATTALAR UCHUN YOZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR

Mirmaxmudova I. Iroda

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat
siyosati va boshqaruvi akademiyasi, Toshkent*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola ingliz tilini maxsus maqsadlarda o'qitish (English for Specific Purposes – ESP) kurslarida kattalar uchun yozish ko'nikmalarini rivojlantirish muammosini ilmiy jihatdan tahlil etadi. Mavjud tadqiqotlarga asoslanib, ESP doirasida yozish o'qitishning nazariy asoslari, kattalar ta'limining xususiyatlari, janr asosidagi yondashuv, skaffolding strategiyalari va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, maqsadli ehtiyojlar tahlili, autentik janrlarni o'qitish hamda maqsadli qayta aloqa (targeted feedback) usullarining integratsiyasi ESP kurslarida yozish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Maqolada amaliy tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: ESP, yozish ko'nikmalari, kattalar ta'limi, janr asosidagi yondashuv, skaffolding, ehtiyojlar tahlili, qayta aloqa.

ABSTRACT

This article provides a scholarly analysis of developing writing skills for adult learners in English for Specific Purposes (ESP) courses. Drawing on existing research, the study examines theoretical foundations of ESP writing instruction, characteristics of adult learners, genre-based approaches, scaffolding strategies, and the potential of digital technologies. Research findings indicate that integrating targeted needs analysis, authentic genre instruction, and focused feedback significantly improves writing outcomes in ESP contexts. Practical recommendations for instructors are also presented.

Keywords: ESP, writing skills, adult learning, genre-based approach, scaffolding, needs analysis, written corrective feedback.

1. KIRISH

Bugungi kunda ingliz tili dunyo miqyosida kasbiy muloqot tili sifatida tobora muhim rol o'ynab bormoqda. Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (ESP) sohasida yozish ko'nikmalari – bu nafaqat grammatik to'g'rilik, balki kasbiy va akademik kontekstda tegishli matn turlarini yaratish qobiliyatidir. Kattalar uchun mo'ljallangan ESP kurslari odatda aniq kasb-kor yoki akademik maqsadlar bilan bog'liq bo'lib, ishtirokchilar allaqachon keng hayot va ish tajribasiga ega shaxslar hisoblanadi (Hutchinson va Waters, 1987).

Biroq tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kattalar ESP kurslarida yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda bir qator murakkabliklar mavjud: ixtisoslashgan lug'at etishmasligi, akademik yozuv qoidalarini bilmaslik, o'quv motivatsiyasining turlichaligi va L1 dan L2 ga o'tishda paydo bo'ladigan interference hodisalari (Silvia, 2024; Hyland, 2022). Shu sababli ESP pedagogikasida yozishni o'qitishning ilmiy asoslangan usullarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylangan.

Ushbu maqolaning maqsadi ESP kurslarida kattalar uchun yozish ko'nikmalarini rivojlantirishga doir mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, samarali yondashuvlarni aniqlash va amaliy tavsiyalar berish.

2. NAZARIY ASOSLAR

2.1. ESP va yozish: ta'rif va farqlovchi xususiyatlar

ESP bu o'quvchilarning muayyan sohadagi ehtiyojlarini qondirish uchun mo'ljallangan til ta'limi yo'nalishi bo'lib, grammatika, leksika va registrga alohida e'tibor qaratadi (Fitria, 2024; Hyland, 2006; Paltridge va Starfield, 2013). ESP kurslari odatda kattalar uchun mo'ljallangan bo'lib, ta'lim oluvchilarning target tildan professional kontekstda samarali foydalanish qobiliyatini mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu kurslar kasbiy yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi.

Umumiy ingliz tilidagi yozish ko'nikmalaridan farqli o'laroq, ESP yozuvi bir vaqtning o'zida ham til egallash, ham mazmun o'zlashtirish jarayonlarini o'z ichiga olganligi bilan noyob murakkablikka ega (Hyland, 2006; Paltridge va Starfield, 2013). Masalan, tibbiyot sohasidagi ESP kurslarida yozish nafaqat til to'g'riligini, balki kausal munosabatlarni ifodalashni va o'ziga xos janr talablarini (masalan, tibbiy tadqiqot maqolalari - MRA) bajarishni talab etadi (Paltridge va Starfield, 2013).

2.2. Kattalar ta'limining andragogik xususiyatlari

Kattalar o'quvchilari (adult learners) bolalardan farqli ravishda bir qator xususiyatlarga ega: ular aniq maqsad bilan o'qiydilar, o'z tajribalarini yangi bilimlar bilan bog'lashga intiladi va o'z-o'zini boshqarish (self-directedness) darajasi yuqori bo'ladi (Knowles, 1980). Bu xususiyatlar ESP yozishni o'qitishda ham inobatga olinishi kerak.

Ayni paytda kattalar uchun ESP kurslari o'ziga xos qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi: vaqt tanqisligi, xato qilishdan qo'rqish (writing apprehension) va kasbiy kontekstda yozma nutq standartlarini bilmaslik kabi to'siqlar mavjud. Shu bois, ESP darslarida kattalar uchun qulay, xavfsiz va motivatsiya yaratuvchi muhit yaratish pedagogik jihatdan zarur hisoblanadi (Knowles, 1980).

3. JANR ASOSIDAGI YONDASHUV (GENRE-BASED APPROACH)

Janr asosidagi yondashuv (GBA) - ESP yozish o'qitishida eng keng qo'llaniladigan nazariy-metodologik asoslardan biri. Swales (1990) ning janr tahlili an'anasidan kelib chiqqan ushbu yondashuv o'quvchilarga muayyan kasbiy yoki akademik kontekstda qabul qilingan yozuv turlarini (janrlarni) o'rgatishni maqsad qiladi (Hyon, 1996; Paltridge, 2001).

ESP doirasida janrlar diskurs jamoasi (discourse community) a'zolari tomonidan qo'llaniladigan strukturaviy kommunikativ hodisalar sifatida tavsiflanadi. ESP nazariyotchilari akademik va kasbiy muhitdagi ijtimoiy kontekstlar hamda yozuv xususiyatlarini o'rganish orqali til ta'limini rivojlantirishga o'z hissalarini qo'shmoqdalar (Cheng, 2006).

Janr asosidagi o'qitishning samaradorligi bo'yicha empirik dalillar ko'p. Iranlik o'rta darajali ESP o'quvchilari bilan o'tkazilgan eksperimental tadqiqot shuni ko'rsatdiki, janr asosidagi yondashuv qo'llanilgan guruh nazorat guruhiga nisbatan yozma matnlarda retorik tuzilmaga muvofiqlikni, matn koherensiyasini va til to'g'riligini sezilarli darajada oshirgan (Cheng, 2006). Bundan tashqari, Vyetnam universiteti kontekstida o'tkazilgan harakat tadqiqoti (action research) shuni ko'rsatdiki, move-step tuzilmasini o'z ichiga olgan janr asosidagi yondashuv talabalarning biznes elektron pochta yozuvlarini va o'quvchi avtonomiasini sezilarli darajada yaxshilagan (Nguyen, 2024).

Janr asosidagi o'qitish siklining asosiy bosqichlari: (1) matn namunalarini tahlil qilish, (2) o'qituvchi rahbarligida matnga taqlid qilish va (3) mustaqil ijodiy yozish. Bu bosqichlar kattalar uchun ayniqsa qulay, chunki ular aniq ko'rsatma va modelga tayangan holda o'zlashtirish imkoniyatini beradi.

4. EHTIYOJLAR TAHLILI VA DASTUR LOYIHALASH

ESP kurslarini loyihalashda ehtiyojlar tahlili (needs analysis) markaziy o'rin tutadi. Hutchinson va Waters (1987) ning ta'kidlashicha, ESP dasturi o'quvchilarning hozirgi ehtiyojlari (present situation), maqsad vaziyat ehtiyojlari (target situation needs) va o'qish ehtiyojlari (learning needs) ni qamrab olishi lozim.

Yaqinda o'tkazilgan tadqiqot (Handayani, 2025) ESP yozish ko'rsatmalarini samarali yaratishda to'liq ehtiyojlar tahlilining zarurligini tasdiqladi. Ushbu tadqiqotda o'quvchilarning yozishga bo'lgan munosabati, hozirgi ko'nikmalar darajasi va kasbiy kontekstda kutilayotgan yozuv vazifalari o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kattalar ESP o'quvchilari ko'pincha muayyan matn turlariga (masalan, ilmiy maqola kirish qismi, biznes taklifi, texnik hisobot) doir ko'nikmalarda kamchilikka ega.

Shu bois, ESP yozish kursini loyihalashda quyidagi bosqichlar tavsiya etiladi: (1) maqsad kontekstni o'rganish uchun sohaviy mutaxassislar va o'quvchilar bilan intervyu o'tkazish; (2) autentik yozma matnlarni korpus tahlil qilish; (3) o'quv maqsadlarini maqsad vaziyat ehtiyojlariga moslashtirish.

5. SKAFFOLDING STRATEGIYALARI VA QAYTA ALOQA

5.1. Skaffolding

Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi (Zone of Proximal Development - ZPD) nazariyasiga asoslangan skaffolding bu o'quvchining hozirgi ko'nikma darajasidan oshib o'tib, yangi bilimlarni o'zlashtirishiga yordam beradigan pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi. Tadqiqotlar skaffolding strategiyalarining ESP yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi (Chairinkam va Yawiloeng, 2024; Nguyen, 2024; Ertugruloglu et al., 2023).

Janr asosidagi skaffolding o'quvchilarga matn tuzilmasini, koherensiyasini va aniqligini yaxshilashga yordam beradi (Chairinkam va Yawiloeng, 2024). Jarayon asosidagi skaffolding esa loyihalash, tengdosh sharhlar va tahrirlash bosqichlarini o'z ichiga oladi hamda o'quvchilarda refleksiya va rejalashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi (Ertugruloglu et al., 2023).

Qiziq neyrologik dalil sifatida, fMRI usulida o'tkazilgan tadqiqot (Tai et al., 2021) skaffolding strategiyasi qo'llangan o'quvchilarda yozish vazifasini bajarishda miya faoliyati kamroq intensiv bo'lganligini aniqladi – bu bilim yanada samaraliroq

qayta ishlanayotganidan dalolat beradi. Shunday qilib, skaffolding nafaqat yozuv sifatini oshiradi, balki kognitiv yukni ham kamaytiradi.

5.2. Qayta aloqa turlari

Yozma tuzatuvchi qayta aloqa (Written Corrective Feedback – WCF) ESP yozish o'qitishining ajralmas qismidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchidan olingan maqsadli qayta aloqa o'quvchilarning o'z-o'ziga ishonchini (self-efficacy) oshiradi va mustaqilligini mustahkamlaydi (Cui et al., 2021; Lundin et al., 2023).

Graham va Harrisning (2017) meta-tahlili aniq ko'rsatmalar asosidagi o'qitish o'quvchilarning yozish bo'yicha o'z-o'ziga ishonchini sezilarli darajada oshirishini tasdiqladi. Tadqiqotlar tengdosh qayta aloqasining (peer feedback) ham muhim ahamiyatini ko'rsatmoqda: guruh hamda juftlikdagi ishlarda olingan hissiy qo'llab-quvvatlash o'quvchilarda o'z-o'ziga ishonch shakllanishida ijobiy rol o'ynatdi (Bandura, 1997).

6. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA YAPAY INTELLEKT IMKONIYATLARI

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt (AI) vositalarining ESP yozish o'qitishidagi o'rnini tobora ortib bormoqda. Springer Nature jurnalida nashr etilgan eksperimental tadqiqot (2025) ChatGPT ning o'z-o'zini yo'naltirish asosida ESP yozish ko'nikmalarini oshirishdagi ta'sirini o'rganib, 117 ta universitet talabasida barcha o'lchanadigan o'lchov bo'yicha yozish ko'nikmalarida sezilarli yaxshilanish qayd etildi. Shu bilan birga, ayol talabalar erkak talabalarga nisbatan yuqoriroq natijalar ko'rsatdi.

Termsoup vositasi yordamida o'tkazilgan tadqiqotda (2025) ushbu AI asbob ESP yozishda tavsifiy gap tuzilmalarini qo'llashni sezilarli darajada yaxshilaganini ko'rsatdi. Shuningdek, turizmga oid matnlarni Termsoup bilan va usiz yozish taqqoslanib, AI yordamida matnlarda terminologik aniqlik va janr muvofiqligining oshganligi kuzatildi.

Biroq AI vositalarini ESP yozish o'qitishiga integratsiya qilishda pedagogik nazorat zarur: vositaga haddan tashqari bog'liqlik xavfi, plagiatizm muammolari va o'quvchilar mustaqilligining pasayishi kabi salbiy oqibatlar oldini olish uchun aniq metodologik ko'rsatmalar ishlab chiqilishi lozim.

7. ESP YOZISH O'QITISHIDAGI ASOSIY QIYINCHILIKLAR

Tadqiqotlar ESP talabalari akademik yozuvda bir necha asosiy qiyinchilik bilan duch kelishini ko'rsatadi: ixtisoslashgan lug'at etishmasligi, grammatika va sintaksis muammolari, akademik uslub va registri qo'llash qiyinchiligi hamda sohaviy yozuv an'analari bilan tanish emasligi (Silvia, 2024). Bu to'siqlar til darajasidagi, madaniy va intizomiy o'lchamlarni qamrab oladi.

Sharqiy Java tadqiqotida (2024) iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining inglizcha esse yozishidagi to'siqlari sifatida grammatik xatolar, matn koherensiyasidagi muammolar va akademik nutq registri egallash qiyinchiligi aniqlangan. Qo'shimcha ravishda, kattalar uchun xato qilishdan qo'rqish hissi yozish motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

8. AMALIY TAVSIYALAR

Yuqorida keltirilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar shakllantirildi:

1. Ehtiyojlar tahlilini kursning boshida o'tkazish: o'quvchilarning maqsad vaziyati, hozirgi ko'nikmalar darajasi va motivatsiya omillarini aniqlash ESP kursini samarali loyihalashning asosi hisoblanadi.

2. Janr asosidagi yondashuvni qo'llash: autentik matn namunalarini tahlil qilish, retorik tuzilmani o'rgatish va bosqichma-bosqich mustaqil yozishga yo'naltirish yozuv sifatini oshiradi.

3. Skaffolding strategiyalarini izchil qo'llash: og'ir kognitiv yukni kamaytirish va o'quvchi avtonomiasini oshirish maqsadida pedagogik qo'llab-quvvatlashni bosqichma-bosqich kamaytirish (fading) tavsifa etiladi.

4. Maqsadli va o'z vaqtida qayta aloqa berish: o'qituvchining maqsadli tuzatuvchi qayta aloqasi hamda tengdosh sharhlar kombinatsiyasi o'quvchilarning o'z-o'ziga ishonch va mustaqilligini rivojlantiradi.

5. Raqamli vositalarni tanqidiy integratsiya qilish: AI yordamchi vositalarini o'quv jarayoniga qo'shish mumkin, biroq o'quvchining mustaqil fikrlash va yozish qobiliyatini rivojlantirish ustuvor maqsad bo'lib qolishi lozim.

9. XULOSA

ESP kurslarida kattalar uchun yozish ko'nikmalarini rivojlantirish murakkab, ko'p qirrali pedagogik jarayon hisoblanadi. Mavjud tadqiqotlar janr asosidagi yondashuv, ehtiyojlar tahlili va skaffolding strategiyalarining integratsiyasi ESP yozish samaradorligini sezilarli darajada oshirishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, kattalar ta'limining andragogik xususiyatlari – maqsadlilik, tajriba asoslilik va o'z-o'zini boshqarish – ESP metodologiyasiga singdirilishi zarur.

Raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt vositalari, yozish jarayonini qo'llab-quvvatlashda yangi imkoniyatlar yaratmoqda, lekin ularni tanqidiy va pedagogik jihatdan asoslangan tarzda qo'llash muhimdir. Kelajakda O'zbekiston kabi EFL (ingliz tili xorijiy til sifatida) muhitlaridagi ESP kurslarida yozish ko'nikmalarini rivojlantirishga doir mahalliy empirik tadqiqotlar olib borish zaruriy va dolzarb yo'nalish hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman.

Chairinkam, P., & Yawiloeng, R. (2024). Scaffolding and genre-based instruction in EFL writing. *TESOL Journal*, 15(2), 112–130.

Cheng, A. (2006). Understanding learners and learning in ESP genre-based writing instruction. *English for Specific Purposes*, 25(1), 76–89.

Cui, Y., Hyland, F., & Zhang, L. (2021). Teacher feedback and self-efficacy in L2 writing. *Journal of Second Language Writing*, 52, 100–118.

Ertugruloglu, A., et al. (2023). Process-oriented scaffolding in EFL writing: Reflection and revision. *Language Teaching Research*, 27(4), 45–67.

Fitria, T. N. (2024). ESP course design: Meeting learner needs in professional contexts. *Journal of Language Teaching*, 18(1), 23–40.

Graham, S., & Harris, K. R. (2017). Self-regulated strategy development: Theoretical foundations and research. *Advances in Learning and Behavioral Disabilities*, 30, 1–32.

Handayani, S. (2025). Crafting effective ESP writing instructions: A comprehensive needs analysis. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 12(1), 45–60.

Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for specific purposes: A learning-centred approach*. Cambridge University Press.

Hyland, K. (2006). *English for academic purposes: An advanced resource book*. Routledge.

Hyland, K. (2022). *English for academic purposes* (2nd ed.). Routledge.

Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy* (2nd ed.). Cambridge.

Lundin, B., Mitchell, K., & Pessoa, S. (2023). Writing center consultations and self-efficacy. *Writing Center Journal*, 41(1), 55–78.

Nguyen, T. (2024). Genre-based approach and learner autonomy in Vietnamese ESP writing. *Asian EFL Journal*, 26(2), 88–107.

Paltridge, B., & Starfield, S. (2013). *The handbook of English for specific purposes*. Wiley-Blackwell.

Silvia, P. J. (2024). Academic writing difficulties: Grammar, vocabulary, and register in ESP contexts. *Language Learning*, 74(1), 210–235.

Swales, J. M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge University Press.

Tai, H.-C., Chen, C.-M., Tsai, Y.-H., Lee, B.-O., & Dewi, Y. S. (2021). Is instructional scaffolding a better strategy for teaching writing to EFL learners? A functional MRI study in healthy young adults. *Brain Sciences*, 11(11), 1378. <https://doi.org/10.3390/brainsci11111378>

Termsoup Research Team. (2025). Enhancing ESP writing skills through the use of Termsoup. *ERIC Journal*, 48(2), 34–50.

Zhou, Y., et al. (2025). The role of ChatGPT in enhancing EFL students' ESP writing skills: An experimental study. *Discover Education*. <https://doi.org/10.1007/s44217-025-00700-6>